

HUMAN ANATOMY

In three volumes

Volume 3

Edited by Prof. V. H. KOVESHNIKOV

2nd edition, corrected and supplemented

Lviv
“Magnolia 2006”
2021

УДК 611(072)
H91

*Recommended by the Academic Council of the Medical Institute of Sumy State University
as a textbook for the students of medical schools of IV accreditation level
(Record No 12 of June 30, 2021)*

AUTHORS OF VOLUME:

V. H. Koveshnikov, I. I. Bobryk, A. S. Holovatskyi, I. I. Iliin, H. S. Kiriakulov, V. O. Kozlov,
Yu. P. Kostylenko, V. I. Luzin, V. M. Lupyr, V. S. Pykaliuk, O. Yu. Romenskyi, V. Z. Sikora,
Ya. I. Fedoniuk, B. V. Shutka

REVIEWERS:

Iu. I. Guminskyi, Doctor of Medical Sciences, Professor of the Department of Human Anatomy,
M. Pyrohov Vinnytsia National Medical University;

V. V. Kryvetskyi, Doctor of Medical Sciences, Professor, Academician of the NAS of Higher
Education of Ukraine, Head of the Department of Human Anatomy named after M. Turkevich,
Bukovinian State Medical University, Ministry of Health of Ukraine;

O. H. Popadynets, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Human
Anatomy, Ivano-Frankivsk National Medical University

Human Anatomy. In three volumes / edited by V. H. Koveshnikov. – 2nd ed.,
H91 corr. and suppl. – Lviv : “Magnolia 2006”, 2021. – Vol. 3. – 356 p.

ISBN 978-617-574-202-0

The textbook is devoted to the fundamental field of medicine – human anatomy. The book is based on the International Anatomical Terminology, educational and professional program Medicine of the second (master's) degree of higher education on the specialty 222 “Medicine”, field of knowledge 22 “Healthcare”. The edition was developed in accordance with the Law of Ukraine “On Higher Education”, the Standard of Higher Education of the second (master's) degree. The third volume of textbook systematically presents the material on the nervous, the cardiovascular and the lymphatic systems, and human senses as well.

The textbook is intended for students, interns, teachers of medical schools, scientists, general practitioners in all fields of medicine.

УДК 611(072)

Підручник присвячений фундаментальній галузі медицини – анатомії людини. Книга побудована з урахуванням Міжнародної анатомічної термінології, освітньо-професійної програми Медицина другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина», галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Видання розроблене відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня. У третьому томі запропонованого підручника за систематичним принципом викладені відомості з нормальної анатомії нервової, серцево-судинної і лімфатичної систем, а також органів чуття людини.

Підручник призначений для студентів, лікарів-інтернів, викладачів медичних закладів вищої освіти, науковців, практичних лікарів з усіх галузей медицини.

ISBN 978-617-574-202-0

© Authors, 2021
© “Magnolia 2006”, 2021

Вельмишановні колеги-анатоми, завідувачі профільних кафедр медичних закладів вищої освіти України, лікарі, студенти й просто читачі!

Пропонуємо до Вашої уваги друге, виправлене і відредаговане українськомовне та англійськомовне видання тритомного підручника «Анатомія людини» за редакцією проф. В. Г. Ковешнікова, створеного у співавторстві із сімнадцятьма провідними професорами-анатомами України. Вчитайтесь у ці імена: В. Г. Ковешніков (Луганськ), І. І. Бобрик (Київ), М. А. Волошин (Запоріжжя), А. С. Головацький (Ужгород), І. І. Ільїн (Одеса), Г. С. Кірюкулов (Донецьк), В. О. Козлов (Дніпро), Ю. П. Костиленко (Полтава), В. І. Лузін (Луганськ), В. М. Лупір (Харків), Б. Г. Макар (Чернівці), В. С. Пикалюк (Сімферополь – Луцьк), О. Ю. Роменський (Вінниця), В. З. Сікора (Суми), Я. І. Федонюк (Тернопіль), В. Г. Черкасов (Київ), Б. В. Шутка (Івано-Франківськ). Це географія усєї університетської України, ареопаг Ваших учителів. П'ятнадцять років тому, з 2005 по 2009 рік, кожен новий том підручника, що з'являвся у світ, ставав своєрідним навчальним бестселером серед студентів та викладачів-анатомів. Їх читали, обговорювали, дискутували, закупували десятками і сотнями в університетські бібліотеки, а ще тисячі примірників поповнили власні науково-медичні бібліотеки студентів-медиків, лікарів, викладачів. Упродовж наступного десятиріччя саме цей підручник був найзатребуванішим із фундаментальних навчальних видань медичного спрямування. До 2014 року видавництво в Луганську щорічно друкувало і поширювало все нові накладі підручника трьома мовами, забезпечуючи собі безбідне існування й не виплачуючи при цьому жодної копійки гонорару авторам. Але час і обставини корегують життєву дорогу і долю як людей, так і книг. Пішов у вічність головний редактор, натхненник і організатор унікального фундаментального підручника – лауреат Державної премії, заслужений діяч науки і техніки України професор-анатом Володимир Георгійович Ковешніков. Анатомічний світ утратив дванадцятьох професорів – співавторів підручника. Зникла з мапи наукових видавництв назва «Шико» з Луганською адресою. На вимогу часу підручник оцифрували й запустили в електронний обіг. Щоправда, доступ до ресурсу можливий тільки за солідний гонорар, і зробили це після смерті головного редактора, не питаючи згоди авторів підручника.

На зміну випускникам-медикам в університети приходять нові покоління першокурсників. І виявилось, що запит на «анатомічний тритомник В. Г. Ковешнікова» не зник, не зменшився, не нівелювався. Та й життєве кредо, принципи академічної доброчесності, щемливе почуття вдячності Учителю спонукало нас, учнів Професора, які мали честь працювати разом зі співавторами підручника, в черговий раз вичитати сторінки трьох томів, виправити деякі огріхи й запропонувати медичній спільноті друге видання тритомного підручника з анатомії, яке стане своєрідною пролонгацією життєвого циклу людської пам'яті, посильною даниною шани, поваги, вдячності Учителю та Колегам.

*Учні та послідовники професора Володимира Георгієвича Ковешнікова
проф. Віталій Сікора, проф. Василь Пикалюк,
сини Олександр та Георгій Ковешнікови*

Dear colleagues-anatomists, heads of profile departments
of medical schools of Ukraine, doctors, students and just readers!

We bring to your attention the second corrected and edited version in Ukrainian and English of the three-volume textbook “Human Anatomy” edited by Prof. V. H. Koveshnikov, co-authored by 17 leading professors-anatomists of Ukraine. Read attentively these names: V. H. Koveshnikov (Luhansk), I. I. Bobryk (Kyiv), M. A. Voloshyn (Zaporizhzhia), A. S. Holovatskyi (Uzhhorod), I. I. Iliin (Odesa), H. S. Kiriakulov (Donetsk), V. O. Kozlov (Dnipro), Yu. P. Kostylenko (Poltava), V. I. Luzin (Luhansk), V. M. Lupir (Kharkiv), B. H. Makar (Chernivtsi), V. S. Pykaliuk (Simferopol – Lutsk), O. Yu. Romenskyi (Vinnytsia), V. Z. Sikora (Sumy), Ya. I. Fedoniuk (Ternopil), V. H. Cherkasov (Kyiv), B. V. Shutka (Ivano-Frankivsk). This is the geography of the entire university Ukraine, the Areopagus of Your teachers. Fifteen years ago, from 2005 to 2009, each new volume of the textbook that appeared in the world became a kind of educational bestseller among students and teachers of anatomy. They were read, discussed, debated, purchased by the dozens and hundreds in university libraries, and thousands more copies were added to their own scientific and medical libraries of medical students, doctors and teachers. Over the next decade, this textbook was the most sought after of the fundamental educational publications in the medical field. Until 2014, the publishing house in Luhansk annually printed and distributed new editions of the textbook in three languages, and earned a reasonable living without paying a penny of royalties to the authors. But time and circumstances correct the way of life and destiny of both people and books. Volodymyr Koveshnikov, the editor-in-chief, inspirer and organizer of a unique fundamental textbook, winner of the State Prize, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, anatomist, passed away. The anatomical world lost twelve professors – coauthors of the textbook. The name “Shyko” with the address of Luhansk disappeared from the map of scientific publishing houses. At the request of time, the textbook was digitized and launched into electronic rotation. However, access to the resource is possible only for a hefty fee, and they did so after the death of the editor-in-chief, without asking the consent of the authors of the textbook.

New generations of freshmen are replacing medical graduates at universities. And it turned out that the demand for “anatomical three-volume by V. H. Koveshnikov” did not disappear, did not decrease, did not level. And life credo, principles of academic integrity, a sharp sense of gratitude to the Teacher prompted us, students of the Professor, who had the honor to work with coauthors of the textbook, once again read the pages of three volumes, correct some flaws and offer the medical community a second edition of the three-volume textbook which will be a kind of prolongation of the life cycle of human memory, a possible tribute to honor, respect, gratitude to the Teacher and Colleagues.

*Students and followers of the Professor Volodymyr Heorhiiovych Koveshnikov,
Professor Vitalii Sikora, Professor Vasyl Pykaliuk,
Sons Oleksandr and Heorhii Koveshnikov*

PREFACE

The third volume of textbook systematically presents the material on the nervous, the cardiovascular and the lymphatic systems according to the current curriculum for medical universities.

In addition to providing general anatomical information, each section of the textbook includes material on the development, variations, and anomalies of organs and systems. The textbook also emphasizes clinical applications of the presented information. We paid particular attention to the substantiation of general principles in the study of anatomy: the correlation between the structure and function, the integrity of the organism, and the unity of the organism with its external environment.

Each section ends with practice questions, which allow students to self-evaluate their progress. In preparing this textbook, we have been guided by the pedagogical expertise of many Ukrainian scientists-anatomists who became the co-authors of this work (Bobryk I. I., Kyiv; Voloshyn M. A., Zaporizhzhia; Holovatskyi A. S., Uzhhorod; Iliin I. I., Odesa; Kiriakulov H. S., Donetsk; Koveshnikov V. H., Luhansk; Kozlov V. O., Dnipropetrovsk; Kostylenko Yu. P., Poltava; Luzin V. I., Luhansk; Lupyr V. M., Kharkiv; Pykaliuk V. S., Simferopol; Romenskyi O. Y., Vinnytsia; Sikora V. Z., Sumy; Fedoniuk Ya. I., Ternopil; Shutka B. V., Ivano-Frankivsk. All co-authors followed a uniform representational style depicting a modern scientific state of the subject in a given unit of the textbook.

In the textbook, we used new anatomical terminology, approved by FCAT (San Paulo, 1997). Ukrainian equivalents of the terms are presented in accordance with the book "International Anatomical Nomenclature" edited by Professor I. I. Bobryk and Professor V. H. Koveshnikov (Kyiv, 2001).

Illustrations were borrowed from the manuals and textbooks accompanied by the authors' additions and revisions. The majority of the drawings made from the specimens are original.

The organization of the material on human anatomy into units corresponds to the curriculum of the credit/module-based educational system.

I wish to acknowledge and express my appreciation to N. H. Mykula, N. P. Mishenko, V. V. Mavrich, and O. S. Bolhova for their help in preparing this textbook for publication. Apart from this I'm truly grateful to Mrs. Larysa Sankova and Ms. Eugenie Bekova, who made the English translation of the book.

Comments, suggestions, and critique aimed to improve this textbook are welcomed by the authors and will be taken into consideration in further editions.

Professor V. H. Koveshnikov

CONTENT

PREFACE	5
SHORTENINGS KEY	6
NERVOUS SYSTEM	7
INTRODUCTION	7
<i>Practice questions</i>	10
EVOLUTION OF THE NERVOUS SYSTEM	11
1. Nervous system in invertebrates	11
2. Nervous system in chordates	12
3. Features of the human brain	14
DEVELOPMENT OF CNS IN HUMANS	14
<i>Practice questions</i>	18
THE SPINAL CORD	19
EXTERNAL FEATURES	19
INTERNAL FEATURES OF SPINAL CORD	22
THE GREY MATTER	22
THE WHITE MATTER	26
<i>Practice questions</i>	28
THE BRAIN, ENCEPHALON	30
OVERVIEW OF THE INFERIOR SURFACE OF BRAIN	30
OVERVIEW OF THE MEDIAL SURFACE OF BRAIN	33
THE RHOMBENCEPHALON	35
THE MEDULLA OBLONGATA	35
THE METENCEPHALON	39
THE PONS	39

CONTENT

THE CEREBELLUM	41
THE RHOMBOID FOSSA	44
THE FOURTH VENTRICLE	48
THE MIDBRAIN	49
THE AQUEDUCT OF MIDBRAIN (CEREBRAL AQUEDUCT)	49
THE CEREBRAL PEDUNCLES	49
THE DIENCEPHALON	52
THE THALAMUS	52
THE DORSAL THALAMUS	52
THE VENTRAL THALAMUS	53
THE METATHALAMUS	53
THE EPITHALAMUS	54
THE HYPOTHALAMUS	54
THE THIRD VENTRICLE	56
THE TELEENCEPHALON	57
THE CEREBRAL HEMISPHERES	57
THE RHINENCEPHALON	63
THE CORPUS CALLOSUM	63
THE ANTERIOR COMMISSURE	64
THE FORNIX	65
THE SEPTUM PELLUCIDUM	66
THE GREY MATTER OF CEREBRAL HEMISPHERES	66
I. The cerebral cortex	66
II. The basal nuclei	67
THE WHITE MATTER OF CEREBRAL HEMISPHERES	69
THE INTERNAL CAPSULE	70
THE LATERAL VENTRICLES	71
FUNCTIONAL ARRANGEMENT OF THE CEREBRAL CORTEX	72
THE SENSORY ZONES OF CEREBRAL CORTEX	73
THE PRIMARY SENSORY CENTERS	73
ASSOCIATION SENSORY AREAS	74

CONTENT

THE EFFERENT (MOTOR) AREAS	74
SPEECH CENTERS	75
ASSOCIATION OF THE SENSORY AND THE MOTOR AREAS	76
FUNCTIONAL ASYMMETRY OF THE HEMISPHERES	76
THE LIMBIC SYSTEM	77
THE NEURAL PATHWAYS	77
THE AFFERENT PATHWAYS	77
1. The proprioceptive pathways to the cerebral cortex	78
2. The proprioceptive pathways to the cerebellum	78
3. The exteroceptive pathways	79
THE EFFERENT PATHWAYS	81
1. The pyramidal system	81
2. The extrapyramidal system	83
THE MENINGES	84
THE DURA MATER	84
THE ARACHNOID MATER	86
THE SUBARACHNOID CISTERNS	86
THE GRANULATIONS	86
THE PIA MATER	87
CIRCULATION OF THE CEREBROSPINAL FLUID	87
<i>Practice questions</i>	87
THE PERIPHERAL NERVOUS SYSTEM	90
GENERAL DATA	90
STRUCTURE OF THE NERVE	90
THE GANGLIA	91
THE CRANIAL NERVES	91
THE OLFACTORY NERVE	92
THE OPTIC NERVE	93
THE OCULOMOTOR NERVE	93
THE TROCHLEAR NERVE	94
THE TRIGEMINAL NERVE	94

CONTENT

1. The ophthalmic nerve	96
2. The maxillary nerve	98
3. The mandibular nerve	99
RESPONSIBILITY AREAS OF THE TRIGEMINAL NERVE	99
THE ABDUCENT NERVE	102
THE FACIAL NERVE	102
THE VESTIBULOCOCHLEAR NERVE	105
THE GLOSSOPHARYNGEAL NERVE	107
THE VAGUS NERVE	108
THE CRANIAL PART	110
THE CERVICAL PART	110
THE THORACIC PART OF THE VAGUS NERVE	111
THE ABDOMINAL PART	113
THE ACCESSORY NERVE	114
THE HYPOGLOSSAL NERVE	114
<i>Practice questions</i>	115
THE SPINAL NERVES	117
FORMATION OF THE SPINAL NERVE	117
TYPICAL DIVISIONS OF THE SPINAL NERVE	117
THE POSTERIOR RAMI OF THE SPINAL NERVES	118
THE ANTERIOR RAMI OF THE SPINAL NERVES	118
THE CERVICAL PLEXUS	118
THE BRACHIAL PLEXUS	119
THE ULNAR NERVE	123
THE RADIAL NERVE	125
THE ANTERIOR RAMI OF THORACIC NERVES	126
THE LUMBAR PLEXUS	128
THE SACRAL PLEXUS	130
THE SCIATIC NERVE	133
THE TIBIAL NERVE	133
THE COMMON FIBULAR NERVE	135
<i>Practice questions</i>	135

CONTENT

AUTONOMIC DIVISION, AUTONOMIC PART OF PERIPHERAL NERVOUS SYSTEM	138
THE REGULATORY CENTERS OF THE AUTONOMIC NERVOUS SYSTEM	139
THE SYMPATHETIC PART, PARS SYMPATHICA	142
THE SYMPATHETIC TRUNK	142
THE AUTONOMIC PLEXUSES	147
THE PARASYMPATHETIC PART	148
<i>Practice questions</i>	150
THE SENSE ORGANS, ORGANA SENSUUM	152
THE EYE AND RELATED STRUCTURES	153
THE EYEBALL	153
THE FIBROUS LAYER OF EYEBALL	154
THE VASCULAR LAYER OF EYEBALL	154
THE INNER LAYER OF EYEBALL	155
THE INTERNAL MEDIA OF EYEBALL	156
THE CHAMBERS OF EYEBALL	156
THE ACCESSORY VISUAL STRUCTURES	158
THE EXTRA-OCULAR MUSCLES	158
THE FASCIAE OF ORBIT	159
THE CONJUNCTIVA	160
THE LACRIMAL APPARATUS	161
THE PATHWAYS OF THE VISUAL ANALYZER	163
EVOLUTION OF VISUAL ORGANS	164
DEVELOPMENT OF EYES IN HUMANS	165
THE EAR	166
THE EXTERNAL EAR	166
THE MIDDLE EAR	167
THE TYMPANIC MEMBRANE	167
THE TYMPANIC CAVITY	168
THE AUDITORY OSSICLES	170
THE JOINTS AND LIGAMENTS OF THE AUDITORY OSSICLES	170

CONTENT

THE MUSCLES OF AUDITORY OSSICLES	171
THE AUDITORY TUBE	171
THE INTERNAL EAR	171
THE BONY LABYRINTH	171
THE MEMBRANOUS LABYRINTH	174
THE RECEPTOR AREAS	175
THE PATHWAYS OF AUDITORY ANALYZER	176
EVOLUTION OF VESTIBULAR AND AUDITORY ORGANS	178
DEVELOPMENT OF THE VESTIBULOCOCHLEAR ORGAN IN HUMANS	178
THE OLFACTORY ORGAN	179
THE GUSTATORY ORGAN	180
THE INTEGUMENT	182
THE BREAST (MAMMARY GLAND)	183
<i>Practice questions</i>	183
THE CARDIOVASCULAR SYSTEM	185
THE CIRCULATORY SYSTEM	185
THE ARTERIES	187
MICROCIRCULATION	189
THE VEINS	190
<i>Practice questions</i>	191
THE HEART, COR	193
THE CARDIAC CHAMBERS	195
WALL STRUCTURE OF HEART	201
THE CONDUCTING SYSTEM OF HEART	203
THE PERICARDIUM	205
TOPOGRAPHY OF HEART	206
THE CORONARY ARTERIES	206
THE CARDIAC VEINS	209
INNERVATION OF THE HEART	210

CONTENT

DEVELOPMENT OF HEART IN HUMANS	211
DEVELOPMENTAL ANOMALIES OF HEART	213
DEVELOPMENT OF BLOOD VESSELS	215
DEVELOPMENT OF THE ARTERIES	216
DEVELOPMENT OF THE VEINS	217
ANOMALIES OF BLOOD VESSELS	218
FETAL CIRCULATION	219
THE VESSELS OF PULMONARY CIRCULATORY ROUTE	222
THE PULMONARY TRUNK	222
THE PULMONARY VEINS	223
<i>Practice questions</i>	223
THE VESSELS OF SYSTEMIC CIRCULATORY ROUTE	226
THE AORTA, AORTA	226
THE BRANCHES OF AORTIC ARCH	226
THE COMMON CAROTID ARTERY	228
THE EXTERNAL CAROTID ARTERY	228
THE INTERNAL CAROTID ARTERY	232
THE SUBCLAVIAN ARTERY	235
BLOOD SUPPLY OF THE BRAIN	240
THE AXILLARY ARTERY	241
THE BRACHIAL ARTERY	242
THE RADIAL ARTERY	243
THE ULNAR ARTERY	246
THE THORACIC AORTA	247
THE ABDOMINAL AORTA	248
THE UNPAIRED VISCERAL BRANCHES	249
THE COELIAC TRUNK	249
THE SUPERIOR MESENTERIC ARTERY	251
THE INFERIOR MESENTERIC ARTERY	253
THE PAIRED VISCERAL BRANCHES OF THE ABDOMINAL AORTA	254
THE PARIETAL BRANCHES OF ABDOMINAL AORTA	254

CONTENT

THE COMMON ILIAC ARTERY	255
THE INTERNAL ILIAC ARTERY	255
THE EXTERNAL ILIAC ARTERY	258
THE FEMORAL ARTERY	258
THE POPLITEAL ARTERY	260
THE ANTERIOR TIBIAL ARTERY	260
THE DORSAL ARTERY OF FOOT	262
THE POSTERIOR TIBIAL ARTERY	262
THE PLANTAR ARTERIES	263
THE VEINS OF SYSTEMIC CIRCULATORY ROUTE	265
THE SUPERIOR VENA CAVA	265
THE BRACHIOCEPHALIC VEIN	265
THE INTERNAL JUGULAR VEIN	267
THE INTRACRANIAL TRIBUTARIES OF THE INTERNAL JUGULAR VEIN	267
THE EXTERNAL JUGULAR VEIN	271
THE ANTERIOR JUGULAR VEIN	271
THE SUBCLAVIAN VEIN	271
THE AXILLARY VEIN	272
THE VEINS OF UPPER LIMBS	272
THE AZYGOS VEIN	273
THE HEMI-AZYGOS VEIN	275
THE INFERIOR VENA CAVA	275
THE COMMON ILIAC VEIN	277
THE INTERNAL ILIAC VEIN	277
THE VENOUS PLEXUSES AND VISCERAL TRIBUTARIES OF THE LESSER PELVIS	278
THE EXTERNAL ILIAC VEIN	278
THE HEPATIC PORTAL VEIN	279
THE INTRINSIC VASCULATURE OF LIVER	281
THE VEINS OF LOWER LIMB	281
THE CAVA-CAVAL ANASTOMOSES	282

CONTENT

THE PORTOCAVAL ANASTOMOSES	283
EVOLUTION OF CIRCULATORY SYSTEM	283
<i>Practice questions</i>	287
THE LYMPHOID SYSTEM	290
THE LYMPHATIC PATHWAYS	291
THE REGIONAL LYMPH NODES AND VESSELS	298
THE LYMPH NODES AND VESSELS OF HEAD AND NECK	298
THE LYMPH NODES AND VESSELS OF THE UPPER LIMB	300
THE LYMPH NODES AND VESSELS OF THE LOWER LIMB	301
THE PELVIC LYMPH NODES AND VESSELS	303
THE ABDOMINAL LYMPH NODES AND VESSELS	305
THE THORACIC LYMPH NODES AND VESSELS	308
THE LYMPH NODES OF BREAST	311
THE LYMPHOID ORGANS	311
THE PRIMARY LYMPHOID ORGANS	312
THE RED BONE MARROW	312
THE THYMUS	312
THE SECONDARY LYMPHOID ORGANS	314
THE LYMPH NODES	314
THE SPLEEN	316
THE LYMPHOID STRUCTURES OF THE ALIMENTARY, RESPIRATORY AND GENITOURINARY SYSTEMS	320
COMPARATIVE ANATOMY OF LYMPHOID SYSTEM	322
<i>Practice questions</i>	323
ENGLISH INDEX	325
LATIN INDEX	335

Ковешніков Володимир Георгійович
(1931–2015 рр.)

Народився 7 листопада 1931 року в місті Борисоглібськ Воронежської області, Росія. Після закінчення середньої школи служив у рядах Радянської Армії (1949–1950 рр.). Із 1950 до 1955 року навчався у Саратовському медичному інституті, був Сталінським стипендіатом, чемпіоном області з легкої атлетики. Після закінчення інституту отримав диплом з відзнакою. В 1955–1958 роках працював аспірантом кафедри анатомії людини Саратовського медичного інституту під керівництвом професора В. І. Біка, з 1958 до 1961 року був асистентом тієї ж кафедри, заступником декана педіатричного факультету. В 1959 році захистив кандидатську дисертацію «Изменчивость средней черепной ямки».

Згодом працював асистентом (1961–1963 рр.), доцентом (1964–1970 рр.), завідувачем кафедри анатомії людини Тернопільського медичного інституту (1971–1983 рр.). У 1972 році, після захисту дисертації «Плоскость естественной ориентировки головы и влияние ее стойкого изменения на формирование черепа», отримав науковий ступінь доктора медичних наук, а в

Koveshnikov Volodymyr Heorhiiiovych
(1931–2015)

He was born on November 7, 1931 in Borisoglebsk, Voronezh Oblast, Russia. After graduating from high school he served in the Soviet Army (1949–1950). From 1950 to 1955 he studied at the Saratov Medical Institute, was a Stalin scholarship holder, regional champion in athletics. After graduating from the institute he received a diploma with honors. From 1955 to 1958 he worked as a graduate student at the Department of Human Anatomy of the Saratov Medical Institute under the guidance of Professor V. I. Bik, from 1958 to 1961 he was an assistant at the same department, Deputy Dean of the Faculty of Pediatrics. In 1959 he defended his thesis “Variability of the middle cranial fossa”.

Later he worked as an assistant (1961–1963), associate professor (1964–1970), head of the Department of Human Anatomy of the Ternopil Medical Institute (1971–1983). In 1972, after defending his thesis “The plane of natural orientation of the head and the impact of its persistent change on the shape of the skull”, received the degree of Doctor of Medicine, and in 1973 – the academic title of Professor.

1973 році – вчене звання професора. З 1981 до 1984 року був проректором з навчальної роботи Тернопільського медичного інституту.

Із 1984 до 2003 року Володимир Георгійович трудився ректором та завідувачем кафедри нормальної анатомії Луганського державного медичного університету. У 1998 році на базі університету було проведено Другий національний конгрес наукового товариства анатомів, гістологів, ембріологів, топографоанатомів України. На наступні 5 років професор В. Г. Ковешніков був обраний головою правління цього товариства. У 2000 р. йому було присвоєно звання лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. У 2003–2010 рр. Володимир Георгійович працював завідувачем, у 2010–2015 рр. – професором кафедри анатомії людини Луганського державного медичного університету. В 2009–2015 рр. виконував обов'язки голови дисертаційної вченої ради із захисту дисертацій Д.29.600.04. Володимир Георгійович Ковешніков був науковим керівником та консультантом 20 докторських і 55 кандидатських дисертацій. Академік МАІА, АН ВШУ, Польської академії медицини, Всесвітньої академії медицини імені А. Швейцера, заслужений діяч науки і техніки України. Почесний громадянин Луганська.

Помер Володимир Георгійович Ковешніков 17 травня 2015 року.

From 1981 to 1984 he was the Vice-Rector on Academic Affairs of the Ternopil Medical Institute.

From 1984 to 2003, Volodymyr Heorhiiiovych worked as the rector and head of the Department of Normal Anatomy of Luhansk State Medical University. In 1998, the Second National Congress of the Scientific Society of Anatomists, Histologists, Embryologists, Topographers of Ukraine was held on the basis of the University. For the next 5 years, Professor V. H. Koveshnikov was elected as a Chairman of the board of this society. In 2000 he was awarded the title of laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology. In 2003–2010 Volodymyr Heorhiiiovych worked as the head, in 2010–2015 – as a Professor of the Department of Human Anatomy of Luhansk State Medical University. In 2009–2015 he was the Chairman of the Specialized Academic Council for the Defense of Theses D.29.600.04. Volodymyr Koveshnikov was the scientific supervisor and consultant of 20 doctoral and 55 candidate theses. Academician of International Academy of Integrative Anthropology, Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, Polish Academy of Medicine, A. Schweizer World Academy of Medicine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine. Honorary citizen of Luhansk.

Volodymyr Heorhiiiovych Koveshnikov died on May 17, 2015.

Навчальне видання

Ковешніков Володимир Георгійович

Бобрик Іван Іванович

Головацький Андрій Степанович

Ільїн Ігор Іванович

Кірьякулов Георгій Степанович

Козлов Володимир Олексійович

Костиленко Юрій Петрович

Лузін Владислав Ігоревич

Лупир Віктор Михайлович

Пикалюк Василь Степанович

Роменський Олег Юрійович

Сікора Віталій Зиновійович

Федонюк Ярослав Іванович

Шутка Богдан Васильович

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ

У трьох томах

Том 3

За ред. професора В. Г. Ковешнікова

Підручник (англійською мовою)

2-ге вид., виправл. і доповн.

Літературний редактор Санькова Л. Ю.

Підп. до друку 10.07.2021 р.

Формат 70×100/16. Папір крейдований. Гарнітура Minion Pro.

Ум. друк. арк. 28,93. Наклад 1000 прим.

ПП «Магнолія 2006»

м. Львів-53, 79053, Україна, тел. +38 (050) 370-19-57

e-mail: picha1938@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»